

Gyarmati Gabriella

Emlékanyag

Oroján István *Örökségem* című műegyüttese¹

Az *Örökségem* című tárgycsoportba tartozó festmények és plasztikák Oroján István képzőművész családi kötődéseinek témáját járják körül, hol konkrét rokoni kapcsolatokra, emlékekre vagy emlékek hiányára utalva, hol a paraszti életforma alapvető jellemzőire, más esetben az egyedi sorsképen keresztül a közép-kelet-európai parasztság XX. századi történetére mutatva rá. Ezt tükrözi a kiállításon bemutatott műegyüttes összefoglaló címe: *Örökségem*. Oroján István édesanyja öt éve halt meg, egy visszavonhatatlan felismeréssel ő ekkor örökölte meg szülei, nagyszülei emberi, érzelmi, szellemi és tárgyi hagyatékát. Azóta mantraként ismétli ezt a témát, ahogyan ő mondja: „mint amikor bevesz az ember egy meggy magot a szájába, és csak forgatja, forgatja, forgatja....” Eképpen veszi tehát elő újra és újra ezt a kifogyhatatlan, kimeríthetetlen és valószínűleg – minden igyekezete ellenére teljességében – feldolgozhatatlan témát.

Melyek ezen emlékanyag összetevői? Történetek, ízek, talán illatok, arcok villanása, mozdulatok, megfigyelt tevékenységek. A sor végtelen. Olyan dolgok, amelyek mindannyiunk számára ismerősek, természetesen mindannyiunknak személyre szabott formában, egyedi jegyekkel, csak nekünk szánt alkotórészekkel. Sok-sok egyedi kombináció... Az viszont kérdéses, hogy az emlékezésre, a visszatekintésre való hajlandóság életkorfüggő-e, vagy az erre való fokozott érzékenység talán inkább születési adottság, esetleg a neveltetés által befolyásolt jellemzőnk. És ha a befogadó alapjában véve nem is kíván sem családi, sem pedig mondjuk nemzeti múltjával foglalkozni, akkor miképpen remélhető, hogy egy másik ember emlékanyagához képes és egyáltalán akar megfelelő érzékenységgel közelíteni? Egy olyan emberhez, akivel valószínűleg ismeretlenül, egy kiállítóterem steril közegében találkozik csupán, az alkotásain keresztül. A műalkotások alapvető „működési mechanizmusa”, azaz a befogadás kommunikációjellege remélhetőleg megoldja ezt a kérdést.

Visszatérve Oroján mesterhez: ezen a tárlaton is az általa az utóbbi évtizedben párhuzamosan alkalmazott két stílus együttes jelenlétét figyelhetjük meg. A geometrikus absztrakt, vagy más megközelítés szerint síkkonstruktivista táblákhoz az organikus tárgyformálás szellemében fogant művek társulnak. Joggal hihetjük, hogy a képzőművészetben az előbbiek két ellentétes tényezőként vannak jelen, teljességgel különböző gondolati alapról sarjadó, egymással perelő nyelvként. De láthatóan mégis létezik közös nevező. Csupán zárójelben jegyzem meg, hogy plasztikai között is találunk az inkább konstruktivista vonulathoz húzót is, de ebből a tárgycsoportból származó művek ebben

¹ A békéscsabai Jankay Gyűjtemény és Kortárs Galéria kiállításáról (a Bárka című folyóiratban megjelent szöveg átdolgozott változata)

a kollekciónban nem szerepelnek. Ami viszont általánosan jellemzi mindkét beszédmód alkalmazása során Oroján Istvánt, hogy még fegyelmezettebbnek tűnik a korábbi évtizedekben tőle megszokott feszes, pontatlanságot nem tűrő, szigorú képépítés metódusához képest is. Az örökség témájához azon alapállással közelít újra és újra, hogy mit lehet még beemelni, mire érdemes különösen koncentrálni, és mely dolog hagyható ki. És teszi ezt úgy, hogy miközben folyamatosan a paraszti múlttal foglalkozik, azt a világot nem kívánja sem idealizálni, sem misztifikálni, sem pedig dramatizálni. Miért is tenné, hisz ő elsősorban elvonatkoztatni akar, ami nélkülözhetetlen, ha emlékeit olykor egyszerű, máskor mívesen munkált, megint máskor cizellált finomsággal kivitelezett jelekbe akarja sűríteni.

Feltehetjük azt a kérdést is, hogy vajon mi inspirál egy absztrakt művészt. Ugyanaz a részletgazdag világ, mint a figurális festőt/szobrászt/grafikust? Mi inspirál? A látvány vagy az érzés? Inkább az érzés? Oroját mindenképpen. Ő az érzésből kiindulva, azt termékenyítő forrásként használva hoz létre tárgyat, konkrét formát, színt, műalkotást, amely azután a befogadóban újabb érzéseket kelt. Természetesen munkájában elméletek és hagyományok is befolyásolják.

A kiállítás gerincét adó bajuszok, az évek során három elemből álló sorozattá nőtt *Nagyapám bajusza* című műegyüttes egy nehezen megélhető rokoni kapcsolatról szól. Oroján – elmondása szerint – egyik nagyapját sem ismerte, ám mindkettőjüknek emléket állít, hogy ezt a kínzó hiányként megélt űrt kézzelfogható tartalommal töltse meg. Egy Gyulán rendezett zártkörű kiállításon a három bajusz mellett a nagyszülőkről készült egykori műtermi portréfotókat is bemutatva, hogy azok szerepeltetésével tegye tapinthatóvá a kapcsolatot.

Az előbbiekkal ellentétben édesanyjára egy általa egykor gyakran használt csigacsináló² beépítésével alakított plasztikával emlékszik. A valós élményhez valós talált tárgyat társít, és azt komponálja be a női minőségnek megfelelő horizontális formába. Ennek a műnek kétszeresen is talált tárgy adja az alapját. A csiga készítéséhez ugyanis egykor gyakran a fekvő szövőszék bordájának egy darabját használták, már ezzel is jócskán módosítva az eredeti funkciót.

Úgy vélem, ezek a plasztikák is képesek azt bizonyítani, hogy az organikus szobrászat nem stílus, hanem mentalitás.

A forma- és tömegalakítás tekintetében Oroján nem kíván a szobrászat korábbi eredményeivel szakítani; a plasztikák auráját a tartalomból fakadó, erősen érzelmi alapú, néhol különösen gyengédnek tűnő bánásmód határozza meg.

A kollekciónak elemeinek többsége nonfiguratív, tehát motívummentes, a tárgyak által keltett érzet azonban ezzel együtt talán még beszédesebben közli a művész mondanivalóját. A hétköznapi élet tiszteléséből, a mindennapok, a profán tárgy szakralizálásából táplálkozik ez a műépítési metódus, amely az *Örökségem* című sorozat festészeti és szobrászati egységét is jellemzi.

Az életműnek ez a része teljes mélységében még nem feltárt, értelmezési kísérletek konstruálásával azonban magunk is sikerrel próbálkozhatunk. Esélyeinket növeli, ha ismerjük azt a világot, amelyből Oroján építkezik, nyitottak vagyunk arra az érzelmi tartományra, amely tápláló forrásként segíti a munká-

² A csigacsináló sodrására használt eszköz

ban, ha már mi is éreztük azt a kegyelettel kísért tiszteletet és hálát, amelyet ő elődei iránt táplál. Lehet-e azonos a hozzáállásunk, a viszonyulásunk? Azonos? Természetesen nem, de empátiával és nyitottsággal, amely minden műalkotás megértéséhez elengedhetetlen, jócskán közelebb juthatunk a megfejtéshez. Ez a műegyüttes egyébként olyan, mint egy lüktető, hús örvény, amelybe – bár nem vagyunk személyesen érintettek – mi is belemeríthetjük a kezünket.

Az *Örökségem / Egy nap története* fehér kép, a fehér még oly sok árnyalattal megfestve; a legkoncentráltabb, tisztává redukálódott emlékkép elődeinkről, felmenőinkről. A kép hordozója egy zsákvászon darab, sokszor megfogott, telerakott, kiürített holmi, amelyet a parasztember fásasztó napjainak fonalából szőttek. Oroján így indít el – már a hordozóanyag megválasztásával is – egy hosszú asszociációs láncot. Az *Örökségem / Egy nap története I.* viszont vörös-fekete kép. Első ránézésre ez a tábla valóban csupán vörössel és feketével festett, alaposabb szemléléssel azonban jó néhány színt találunk még a képen. Többfajta vöröset és kármint, barnákat, kékeket. Emellett a mester változatos megoldásokkal szolgál a fekete felületek faktúrájának kialakítására is. Egymásra kerülő, egymást részben takaró rétegekből épített, szimmetrikus, horizontális kompozíció ez, cizellált részletekkel.

A látás- és agykutató dr. Nádasdy Zoltán egy előadásában többek között azt a kérdéskört is érintette, hogy a szemet, tulajdonképpen a látást miképpen lehet manipulálni. A hallottak hatására Oroján elővette korábbi vázlatait, és megszületett a *Nappal és éjszaka* című plasztikapár. E művekkel, ahogyan a kiállításon szereplő fekete és fehér önálló táblákkal is, az érzékelés végső határáig megy el a láthatóság területén. A fekete, azaz a sötét tartományából, melybe beleveszünk, amely annyira sötét, hogy a képépítés elemeit szinte elnyeli, tehát tulajdonképpen a vak éjszakából az alkalmazott színekkel emel ki bennünket a festő. A fehérből pedig rendkívül gazdag és finoman hangolt, erőteljesen derített színekkel lép ki. E táblák szemlélése során különösen fontos, hogy közel menjünk, közelről nézzük, különben csak annyit mondunk majd, hogy igen, fekete képek és fehér képek... De Oroján István esetében ennél jóval többről van szó.